

Redactioneel

Behandeling en preventie van verslaving was tot ver in de afgelopen eeuw georganiseerd op confessionele grondslag. Aan het begin ervan telden katholieke en protestants-christelijke drankbestrijdingsorganisaties honderdduizenden leden, naast natuurlijk de op socialistisch-ideologische gebaseerde ‘Blauwe knoop’. De samenleving deconfessionaliseerde echter en aan het eind van de eeuw had de katholieke drankbestrijdingsorganisatie Sobriëtas nog maar zo weinig leden over, dat men besloot de vereniging op te heffen. Maar er bleef wel een stichting, met vooral een fondsbeherende taak. Die viert nu dat het precies honderd jaar geleden is dat in het Limburgse Heer het eerste verpleeghuis voor katholieke drankzuchtigen werd gesticht.

Dit reddingswerk voor verslaafden wordt, fraai verlichtigd, beschreven in de bijdrage van *Dols*. Een en ander was aanleiding om de Nijmeegse theoloog en onderzoeker *Jos Roemer*, voorzitter van Sobriëtas, als gastredacteur te betrekken bij een themanummer, het eerste van dit tijdschrift, over spiritualiteit en religie bij verslaving en in de verslavingszorg.

Een goede aanleiding, maar er zijn ook goede redenen voor aandacht voor dit onderwerp. We kunnen ons namelijk afvragen of we met de deconfessionalisering van de verslavingszorg niet iets wezenlijks zijn kwijtgeraakt. De maatschappelijke veranderingen van de afgelopen decennia op het gebied van levensbeschouwing en religie zijn niet louter te beschrijven als afname (secularisering), maar ook als transformatie naar een ander, meer geschakeerd geheel van religieuze praktijken, opvattingen en gevoelens. Die vindt echter weinig neerslag in de zorg, ook al zijn er enkele op religieuze grondslag gefundeerde instellingen. Toch voldoet een spirituele en religieuze oriëntatie in de praktijk aan een bredere behoefte. In een onderzoek van het Amsterdams

Patiënten/Consumenten Platform in 2001 komt naar voren dat cliënten van instellingen voor geestelijke gezondheidszorg groot belang hechten aan de integratie van hun levensbeschouwelijk verhaal in de behandeling (zie het artikel van *Roemer* voor de verwijzing naar dit rapport).

Op de tweede plaats blijkt uit onderzoek de positieve samenhang tussen religiositeit en spiritualiteit enerzijds en de bescherming tegen en het bevorderen van herstel van verslaving anderzijds; zie *Humphreysen Gifford* in dit nummer. Blijkbaar is er in het levensbeschouwelijk domein iets van waarde voor de verslavingszorg. Opvallend is het daarom dat er in ons land nog zo weinig onderzoek op dit vlak verricht is, evenmin als elders trouwens, zo stellen Miller en Thoresen (2003) vast.

De term spiritualiteit verwijst zowel naar datgene in de persoon dat diens leven kwaliteit en energie geeft en dus naar iemands persoonlijkheid en wijze van in het leven staan, als naar de niet-materiële, niet-waarneembare aspecten van het leven die daarop van invloed worden geacht te zijn: het transcendente of heilige. In het Nederlands gebruiken we veelal de term zingeving, dat met name samenvalt met het eerstgenoemde aspect. Bij religie kunnen we in materiële zin denken aan sociale instituties met hun rituelen en tradities, leden en organisatie. In persoonlijke zin betekent religieus zijn het aanhangen van een geloof, het hebben van een set van opvattingen en, eventueel, het onderhouden van bepaalde praktijken. Welke waarde spiritualiteit in de eerste zin van het woord kan hebben voor hulpverleners, wordt duidelijk in de bijdrage van *Roemer* en *Leemker*. Roemer geeft aan hoe spiritualiteit kan bijdrage aan weerstand (‘resilience’, zoals hij dat noemt), het weerwerk dat het individu kan leveren aan verleiding en groepsdruk. Leemker spitst zijn uiteenzetting toe op een specifieke spiritualiteit, namelijk

die van de beleving van verbondenheid met het ons omringende leven in de traditie van Franciscus van Assisie.

Geloven móet, zo stelde Francisco van Jole onlangs in een populair-wetenschappelijk televisieprogramma. Er bestaan geen niet-religieuze culturen op aarde. Sinds het ontstaan van de mensheid speelt geloof in hogere machten een rol in elke maatschappij. Zelfs in het ‘moderne’ geseclariseerde Nederland gelooft een meerderheid in een god of in ‘iets’. Waarom kunnen mensen niet zonder geloof? Waarschijnlijk hebben onze evolutionair gezien zeer uitvergroete, maar uiteindelijk toch beperkte hersenen illusies nodig, om te kunnen waarnemen, om taal te kunnen gebruiken en om antwoorden te hebben op onbeantwoordbare levensvragen.

Het is daarom begrijpelijk dat de meerderheid van de mensheid zijn leven inricht in overeenstemming met geloof in een hogere macht. Vooral als er belangrijke beslissingen genomen moeten worden of veranderingen moeten worden aangebracht, want dan is zo’n geloof een steun. Stoppen met een verslaving is voor velen zo’n verregaande verandering. Geloof biedt antwoorden en verbindt mensen die hetzelfde geloven. Voor veel hoogopgeleide hulpverleners is dat moeilijk te aanvaarden. Die behoren zoals *Humphreys* en *Gifford* betogen tot de meest onreligieuze groepen. Dat verklaart volgens hen waarom de professionele hulpverlening zo weinig waardering opbrengt voor zelfhulpgroepen die zich mede baseren op een hogere macht, zoals de Anonieme Alcoholisten. Ten onrechte, stellen zij, en ze halen daarbij tal van onderzoek aan dat aantoonde dat religie preventief werkt op problematisch alcohol- en drugsgebruik en steun biedt bij het loskomen van een verslaving. Hun bijdrage eindigt met een pleidooi voor meer disciplinaire

samenwerking tussen psychologisch georiënteerde zorgverleners en theologisch georiënteerde zorgverleners.

Gelukkig trekken we er ons in Nederland wel iets van aan. Hier is een centrum voor zelfhulpgroepen en verslaafden opgericht, dat onder meer een Resultaten Scoren-literatuurstudie uitbracht over zelfhulp, in dit nummer samengevat in de rubriek Richtlijnen en protocollen. Het pleidooi van *Humphreys* en *Gifford* sluit ook aan bij dat van drie pastores in Nederland, die het in het bijzonder als hun taak zien om vanuit een religieuze motivatie contact te zoeken met verslaafden. Zij beschrijven hun werk via het begrip presentie (Baart, 2001). In enkele interviews met hen, afgenomen door *Crijns*, komt naar voren wat de waarde kan zijn van zorg voor verslaafden waarbij religie expliciet aan de orde is.

Deze presentiebenadering inspireerde *Goossens* tot een ingezonden stuk. Spirituele inspiratie speelt ook een rol bij de casusbespreking, waarin we een patiënt zelf aan het woord laten (over de fundamentele verandering die herstel van verslaving met zich meebrengt), en natuurlijk bij de boek- en filmbesprekingen en de column van *Van der Stel*. Ten slotte, enkele meer ‘aardse’ bijdragen, waaronder de websitebespreking en deel 2 over MDMA van *Van Wilgenburg*.

Gerard M. Schippers, hoofdredacteur

Jos Roemer, gastredacteur

Literatuur

- Baart, A. (2001). *Een theorie van de presentie*. Utrecht: Lemma.
 Miller, W.R., & Thoresen, C.E. (2003). Spirituality, religion, and health. An emerging research field. *American Psychologist*, 58, 24–35.